
Polítiques socials per a una competitivitat basada en l'equitat

Lluís Flaquer

Polítiques socials per a una competitivitat basada en l'equitat

Lluís Flaquer

1 Introducció

Les polítiques socials constitueixen un bon acompanyament de les mesures de foment de la competitivitat no tan sols pel fet que són garantia d'un model de desenvolupament econòmic basat en la cohesió social, sinó també perquè, en determinats casos, la seva acció contribueix a millorar les bases socials sobre les quals s'assenten els entorns competitius. Una economia del coneixement que aspiro a ésser realment competitiva no es pot permetre el luxe de consentir la creació d'ocupació de baixa qualitat ni de tolerar l'exclusió d'importants sectors de la seva població, no només per imperatius d'ordre moral, sinó sobretot per raons d'eficiència econòmica. Una competitivitat basada en l'equitat requereix la posada en pràctica d'un ampli ventall de polítiques socials, ja sigui per atenuar els efectes indesitjables de les deslocalitzacions –que sovint són conseqüència de la transició productiva d'una economia industrial a una economia del coneixement–, per intentar aprofitar al màxim els talents de tots els ciutadans mitjançant mesures adequades de formació de capital humà o bé per millorar la inserció laboral de les dones amb fills menors a càrrec seu.

En aquest capítol es proposen diverses mesures públiques l'objectiu de les quals és afavorir indirectament la competitivitat i la qualitat de l'ocupació en generar en diversos àmbits unes determinades condicions propiciatòries de la cohesió social. El gros dels diagnòstics i propostes d'intervenció gira a l'entorn de les conseqüències del canvi familiar experimentat per les societats occidentals en la segona meitat del segle

XX. La incorporació massiva de les dones al mercat de treball ha comportat l'erosió del patriarcalisme, que havia estat la nota dominant dels sistemes familiars des dels inicis de l'evolució social, i amb això ha desencadenat un procés de transformacions en tots els àmbits, el desenllaç final dels quals encara és difícil de preveure. Una de les conseqüències dels esmentats canvis és el deteriorament de les llars com a espais de reproducció social. Si acceptem que la divisió sexual del treball marcada per la tradició patriarcal assigna bàsicament les activitats productives als homes i les reproductives a les dones, és obvi que la generalització del treball femení extradomèstic havia de comportar, amb tota probabilitat, una certa minva del capital familiar tradicional i un desgast de les tasques de reproducció que es duen a terme a l'interior de les llars. Dos són els àmbits, en especial, en què observem una reducció de les esmentades activitats reproductives tradicionalment a càrrec de les dones: (1) les tasques de cura i d'atenció als infants i a d'altres persones dependents; (2) importants aspectes de la socialització familiar. Les polítiques familiars constitueixen estratègies públiques per intentar recuperar una part d'aquesta pèrdua.

L'epígraf 2 analitza específicament la contribució de la conciliació entre la vida laboral i familiar a l'augment de la taxa d'activitat econòmica femenina i a la creació d'ocupació, però no han d'oblidar-se els seus efectes favorables, directes i indirectes, sobre la satisfacció personal dels ciutadans, la socialització dels fills, el benestar de les famílies i dels infants, el progrés de la individualització, la mobilitat residencial, la igualtat d'oportunitats entre homes i dones, una

major paritat entre gèneres dins de la llar i, en general, la millora de la cohesió social. Tots aquests processos, en més o menys grau, tenen efectes positius sobre la competitivitat.

En segon lloc, el punt 3 examina el creixement de la monoparentalitat com a conseqüència de la inestabilitat conjugal i la contribució d'aquest fenomen a l'augment de la pobresa infantil, extrem aquest que constitueix un dels factors que es troben associats amb el fracàs escolar. En aquesta secció es proposen una sèrie de mesures encaminades a reduir la pobresa infantil, amb vista a millorar la formació de capital humà al nostre país.

El treball acaba amb unes breus seccions sobre mesures per incrementar l'eficiència i la productivitat de l'estat de benestar, polítiques socials per pal·liar els efectes de la deslocalització i recomanacions sobre investigació en polítiques socials.

2 Conciliació entre la vida laboral i la familiar¹

El tema de la conciliació entre la vida laboral i la familiar pot admetre tractaments molt diversos, segons l'enfocament que s'adopti. Així, per exemple, es pot analitzar des del punt de vista del benestar que poden experimentar els pares, les mares i els fills gràcies a les mesures de conciliació, el qual pot redundar en la seva pròpia satisfacció com a ciutadans, aportar una major equitat en les relacions entre els sexes i fins i tot afavorir un augment de la fecunditat. En aquest treball, tanmateix, restringiré el meu camp d'anàlisi a un aspecte molt determinat de la conciliació, a saber, en quina mesura pot estimular una major participació en el mercat de treball de les mares amb fills menors, la qual cosa, al seu torn, pot afavorir la inserció laboral de les dones, millorar la qualitat de l'ocupació i arribar a determinar la creació de nova ocupació.

En aquest sentit, a l'hora de plantejar la situació del mercat de treball a Catalunya resulta summament útil introduir una dimensió de gènere a l'anàlisi, tenint en compte que els efectes potencials de les mesures de conciliació són diferents segons si es tracta d'homes o

de dones. Estimular les mares perquè participin en l'ocupació remunerada és convenient, no solament perquè així obtenen més autonomia econòmica i una millor protecció social, sinó també perquè les seves aptituds seran cada vegada més requerides al mercat laboral, ja que la població en edat de treballar està decreixent a tots els països de l'OCDE (OCDE, 2001).

Una economia realment competitiva ha d'aprofitar al màxim tots els recursos potencialment disponibles, però això no succeeix a països com Espanya, on la taxa d'activitat econòmica femenina encara és força baixa en relació amb els països del nostre entorn. En la reunió del març de 2000 a Lisboa, per acordar uns nous objectius estratègics per a la Unió Europea a fi d'enfortir l'ocupació, la reforma econòmica i la cohesió social com a part d'una economia basada en el coneixement, el Consell Europeu, a partir de les estadístiques disponibles en aquell moment, va considerar que l'objectiu general de les noves mesures hauria de ser elevar la taxa d'ocupació des d'una taxa mitjana d'un 61% fins a arribar a assolir un 70% cap al 2010, així com incrementar el nombre de dones ocupades des de la taxa mitjana actual, d'un 51%, fins a superar el 60% cap al 2010 (European Commission, 2000). Malgrat el fet que les taxes femenines d'ocupació són molt més elevades a Catalunya que no pas a la resta d'Espanya i que s'estan apropant a la mitjana europea –de fet, en el cas de les províncies de Tarragona i Barcelona ja l'han sobrepassada–, encara hi ha un marge considerable per al creixement de l'ocupació femenina.

Les notables disparitats entre les taxes de desocupació femenines i masculines constitueixen una expressió de les dificultats de les dones per accedir a una feina. A Espanya la ràtio entre aquestes taxes tendeix a acostar-se a dos (concretament, era d'1,94 el 2003; a Catalunya era d'1,85 el 2002), davant d'un 1,22 en el conjunt de la Unió Europea i en els últims anys, en contrast amb la tendència majoritària europea, ha tendit a incrementar-se i no pas a reduir-se, malgrat la notable disminució de les taxes d'atur. D'altra banda, les disparitats més grans entre les taxes de desocupació masculines i femenines es donen en les categories d'edat superiors a 45 anys.

Les dones catalanes tenen fills, en mitjana, a 31 anys. Al voltant d'aquesta edat es donen les taxes més altes d'ocupació i d'activitat al mercat de treball, per sobre de la mitjana espanyola, i a un nivell alt fins i tot en termes

1. Agraïxo els comentaris i crítiques a l'esborrany del text per part de la resta de membres del Consell d'Experts, en especial els de Luis Toharia, suggeriments que he intentat introduir al màxim en aquesta versió final. També he de donar les gràcies a Anna Escobedo, investigadora de la Universitat Autònoma de Barcelona en temes de conciliació, per les observacions i les idees que ha aportat.

europèus. L'any 2000, en el grup d'edats de 25 a 34 anys, entre set i vuit dones de cada deu estaven ocupades, una buscava feina i només entre una i dues estaven inactives. Aquesta dada situa com a assumpte de primer ordre el de la conciliació del treball remunerat amb la cria dels fills menors de tres anys. En aquesta etapa és quan les famílies tenen més despeses i majors requeriments de temps, els serveis d'atenció infantil resulten més problemàtics des del punt de vista de la disponibilitat, de la qualitat i dels costos –especialment quan la mainada té menys de 12 o 18 mesos– i, d'altra banda, les dones treballadores amb fills petits són més vulnerables, ja que resulten més fàcilment discriminades en el mercat de treball i, per tant, en els sistemes de protecció social que depenen de l'ocupació.

L'any 2000 la taxa d'ocupació femenina catalana per als grups d'edat entre 25 i 54 anys assolí ja el 62,2%. El màxim se situava al grup d'edat de 25-29 anys i arribava gairebé al 80%, es mantenia ben alta (prop del 70%) fins als 40 anys i anava baixant després, de forma especialment accentuada a partir dels 50 anys, en què la taxa d'activitat queia. Aquestes dades mostren clarament com l'efecte cohort domina i explica la realitat del mercat de treball espanyol femení, més que no pas l'efecte d'abandonament temporal del mercat de treball en període de cria amb posterior reincorporació que es dona en altres països. Als grups d'edat d'entre 25 i 40 anys les taxes d'ocupació femenines són força més altes a Catalunya que no pas al conjunt d'Espanya (entre 12 i 18 punts de diferència) (Escobedo, 2002).

2.1

La bretxa ocupacional entre homes i dones

Els estudis transnacionals comparatius dels mercats de treball posen en relleu l'existència d'una important bretxa ocupacional entre homes i dones, encara que ha tendit a reduir-se en les últimes dècades. Els països de la Unió Europea en la qual aquest desequilibri és més gran són Grècia, Itàlia i Espanya. D'altra banda, a gairebé tots els països de l'OCDE hi ha una diferència, que de vegades pot ser considerable, entre les taxes d'ocupació de les dones amb un nivell educatiu alt o baix. L'esmentada diferència s'explica per l'augment del cost d'oportunitat per deixar de treballar, en el cas de les primeres. Aquestes disposen de més incentius per continuar al mercat laboral i també de millors ingressos

que els ho permeten. Les inversions que han realitzat en capital humà els asseguren una major satisfacció en el seu treball, un millor salari i, per tant, més solvència per contractar serveis per a la realització de les tasques de llar, posat cas que això sigui necessari.

El nivell educatiu és un dels factors que millor expliquen l'existència d'una bretxa entre les taxes d'ocupació masculines i femenines. Mentre que en el cas dels nivells educatius alts el diferencial entre les taxes d'ocupació masculines i femenines tendeix a ser menor, en el cas dels nivells educatius baixos pot ser considerable. Espanya és un dels països de l'OCDE en el qual aquests diferencials són més elevats, tant per als nivells educatius alts com per als baixos (Comajuncosa, Escobedo, Flaquer, Laborda, Obeso, *et. al.*, 2004). Tanmateix, a Catalunya aquests diferencials són inferiors als del conjunt d'Espanya per a tots els nivells educatius.²

2.2

Conciliació i serveis per a les llars

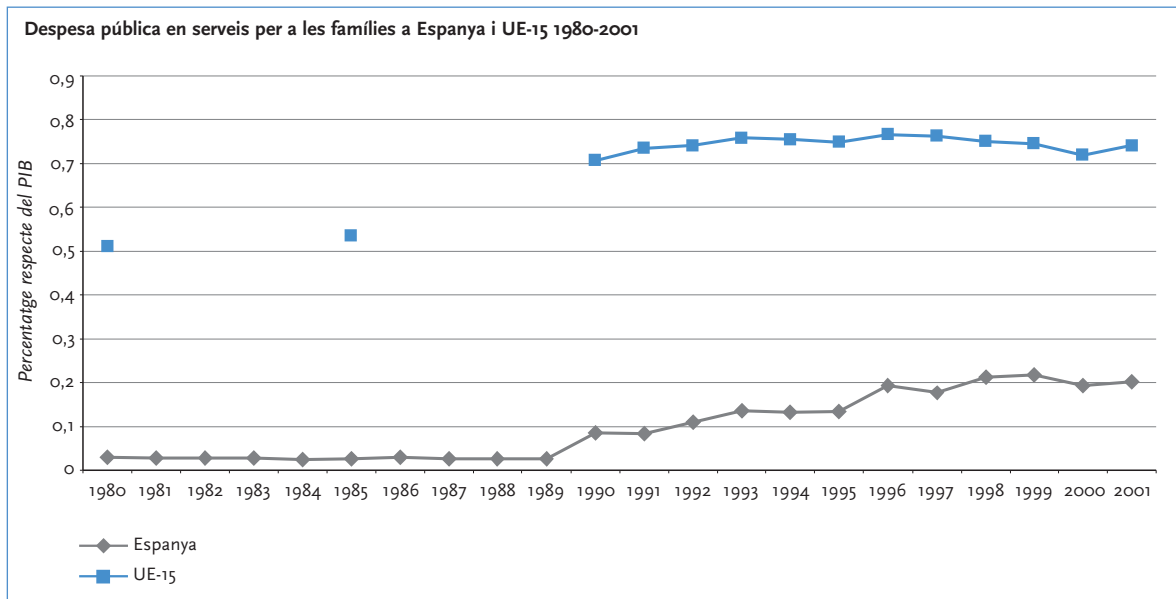
Espanya és un dels països de la Unió Europea amb una despesa social més baixa en serveis per a les famílies. El 2001 tan sols s'hi va dedicar un 0,20% del PIB, davant del 0,74% de la mitjana europea. D'altra banda, també és molt baixa la despesa espanyola en serveis per a les persones grans. El mateix any la despesa d'Espanya per aquest concepte tan sols va ser d'un 0,21% del PIB, davant del 0,58% de la mitjana europea (vegeu les figures 1 i 2).

Encara que no es disposa de dades precises per a Catalunya desglossades segons els criteris de l'OCDE, hi ha indicis que el percentatge de despesa en aquests apartats encara podria ser menor, ja que la despesa és semblant a la de la resta d'Espanya però el PIB per càpita català és superior a la mitjana espanyola. Segons els estudis efectuats per Vicenç Navarro, Catalunya (i Espanya) són els països de la Unió Europea que tenen menys desenvolupats els serveis d'ajuda a les famílies (com ara escoles bressol per a infants de 0 a 3 anys, serveis domèstics, residències d'avis i altres serveis d'atenció a les persones dependents) (Navarro, 2003.)

Els indicadors sobre els serveis públics d'ajuda a domicili per a les persones grans mostren moltes mancances. Així, a Catalunya l'índex de cobertura

2. Comunicació personal de Luis Toharia, basada en els seus propis càlculs.

Figura 1

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE.

respecte a la població de més de 65 anys és tan sols d'un 1,30% (davant del 2,07% per al conjunt d'Espanya), amb una intensitat horària d'unes 6,80 hores mensuals (davant de 16,01 hores per al conjunt d'Espanya). Aquests nivells de cobertura són molt baixos comparats amb els dels països nòrdics, on es donen uns índexs que oscil·len entre el 20% i el 30%. També en el cas del servei de teleassistència la cobertura és molt baixa, amb un índex d'un 0,57% sobre la població de més de 65 anys davant d'un 1,07% per a la mitjana espanyola (IMSERSO, 2002). S'estima que al voltant d'una quarta part de la població espanyola de més de 65 anys té algun problema de dependència.

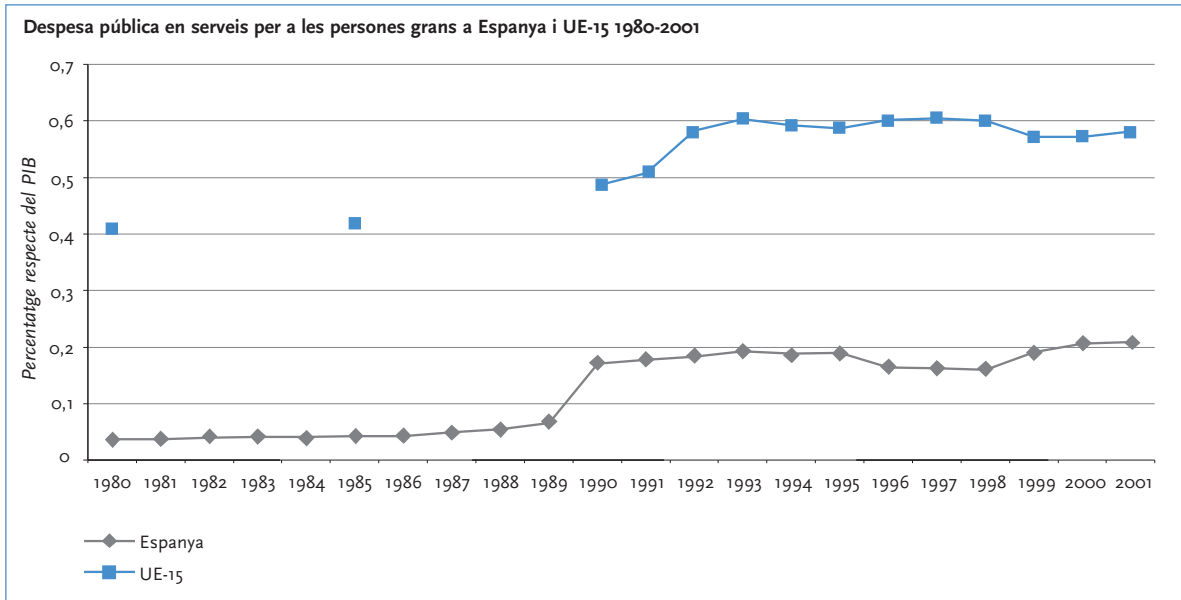
En la mesura que l'èxit educatiu de les dones s'equipara –i tendeix a superar– cada vegada més al dels homes, el cost social del fet que es dediquin a les tasques domèstiques és una pèrdua de capital humà, de potencial productiu i de llocs de treball. Tanmateix, la capacitat de treballar de les dones, i en especial de les mares, depèn abans de tot de si poden accedir o no a uns serveis infantils assequibles, accessibles i de qualitat. El mateix es pot dir de les dones que tenen familiars dependents, respecte als serveis d'atenció domiciliària.

L'absència de serveis d'atenció a la mainada (o altres persones dependents) o el seu cost relatiu en relació

amb els ingressos potencials pot desincentivar la cerca d'ocupació per a aquelles dones que tenen càrregues familiars. Sens dubte, aquest desincentiu és molt més gran en el cas de dones que tenen uns nivells educatius baixos i, per tant, només poden aspirar a feines amb una remuneració baixa. Atesa la tradicional assignació del treball familiar a les dones, una de les raons que expliquen el diferencial tan elevat entre les taxes d'ocupació d'homes i dones amb nivells educatius baixos és la reduïda possibilitat d'aquestes d'accedir a uns serveis familiars que no siguin dissuasius en termes de cost per a la recerca d'ocupació (o manteniment en l'ocupació). En funció d'aquests condicionaments, a Catalunya tan sols es podria aconseguir un augment de la taxa econòmica femenina –en especial de les dones amb un capital humà escàs i, per tant, amb menors possibilitats d'ingressos– a base d'oferir uns serveis assequibles d'atenció a les famílies, que fossin subvencionats públicament, la disponibilitat i accessibilitat dels quals permetés afrontar amb èxit el repte de la inserció laboral d'aquestes dones.

Al mateix temps, un dels efectes d'externalitzar al mercat els serveis de cures que es presten informalment dins de l'àmbit domèstic seria la creació d'una ocupació que beneficiaria especialment el

Figura 2

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE.

col·lectiu femení (Esping-Andersen, 2000). L'objectiu seria millorar la inserció laboral de les dones de classe baixa amb fills o altres persones dependents a càrrec seu, els baixos ingressos potencials de les quals són dissuasius en relació amb el cost dels serveis d'atenció als seus familiars.

Cal tenir en compte que una part dels serveis d'atenció a les persones ja es presten dins de la mateixa llar per mitjà de treballadors domèstics, especialment immigrants extracomunitaris contractats informalment. Aquí també disposem d'una font potencial d'ocupació (formalitzada). L'afiorament d'aquesta ocupació submergida podria reportar diversos beneficis: augmentaria el grau de qualificació dels assistents, ja que això permetria regular aquest àmbit, al mateix temps que incrementaria la protecció social per a les persones ocupades i comportaria més ingressos per a la Seguretat Social en forma de cotitzacions.

A més dels beneficis intrínsecs que representaria per a les persones directament implicades, l'increment de l'oferta de serveis per a les famílies comportaria, doncs, determinats efectes econòmics positius:

- Millorar la conciliació entre la vida laboral i familiar per a les famílies de tots els sectors socials.

- Facilitar la inserció laboral de les dones amb nivells educatius baixos, per a qui el cost dels serveis de guarderia o d'atenció domiciliària pot resultar dissuasiu respecte als salaris potencials que podrien obtenir en cas de treballar.
- Impulsar la creació d'ocupació al sector dels serveis personals que beneficiaria, sobretot, el col·lectiu femení; d'aquesta manera es contribuiria a fer disminuir les taxes d'atur, que encara afecten més les dones que els homes.
- Afavorir la cohesió social en permetre accedir al mercat laboral persones que actualment n'estan excloses i fer aflorar situacions informals d'atenció a les persones gràcies a una millor regulació del sector.
- Incrementar la mobilitat residencial dels treballadors en la mesura que, sovint, les obligacions familiars (haver de dependre dels avis per atendre les criatures, tenir cura d'una persona malalta o dependent, etc.) representen un obstacle al desplaçament pel territori, amb totes les rigideses que això comporta per al bon funcionament dels mercats de treball.

Una altra estratègia complementària seria millorar les condicions d'accés a les llicències per maternitat, afavorint-ne l'ampliació tant de la cobertura com de la

durada i complementant-les amb un programa d'excedències parentals retribuïdes, com succeeix ja a molts països europeus. Això aportaria més flexibilitat per a les famílies a l'hora de determinar les seves estratègies de conciliació. Vegem breument quina és la situació de l'educació infantil i de les llicències per maternitat a Catalunya.

2.3

Serveis d'atenció infantil i de cura a les persones dependents

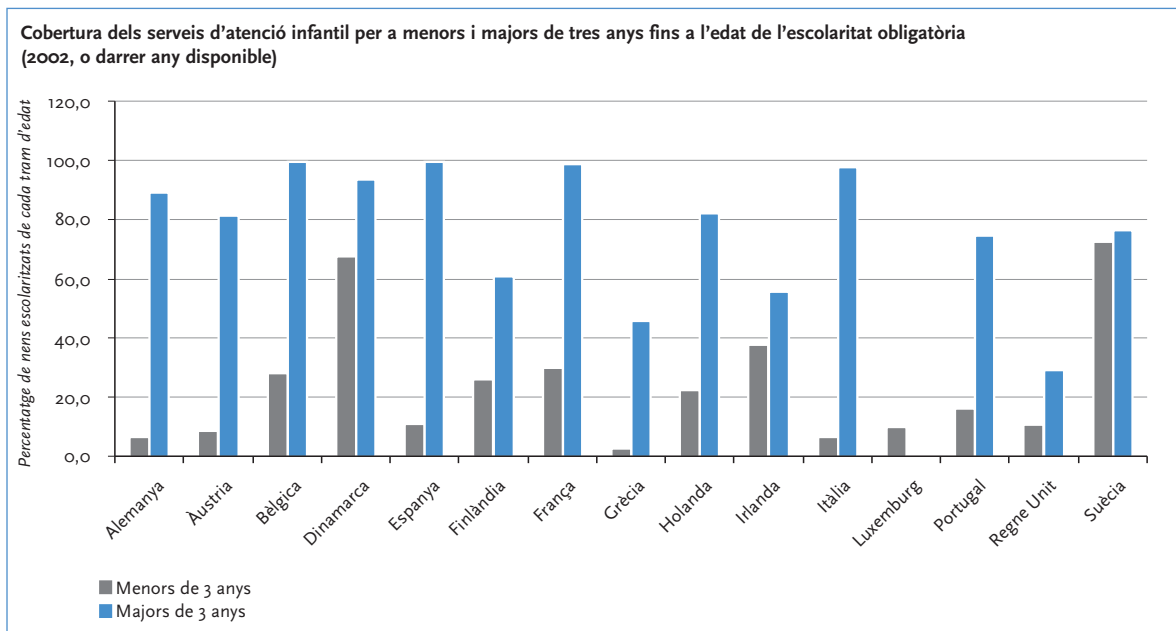
Els resultats del Panel de llars de la Unió Europea, publicats per l'INE, corroboren des del 1996 que al voltant d'un 5% dels adults espanyols exerceixen diàriament tasques de cura a adults dependents: aproximadament un 8% de les dones i al voltant d'un 2,5% dels homes. Els assistents informals, majoritàriament dones, es concentren principalment als grups d'edat per sobre dels 45 anys, en primer lloc, en el grup de persones d'entre 45 i 64 anys, seguit del grup de majors de 65 anys. Més de la meitat d'aquestes dones assistents dediquen a aquesta tasca més de 40 hores

setmanals (Comajuncosa, Escobedo, Flaquer, Laborda, Obeso, *et. al.*, 2004).

L'extensió de serveis d'atenció i educació infantil accessibles, assequibles i de qualitat és un dels objectius clau assenyalats per la Comissió Europea en l'Estratègia europea per l'ocupació, per tal d'aconseguir la conciliació de la vida laboral i familiar. Un dels objectius del Consell Europeu celebrat a Barcelona al març de 2002 és que els estats membres hauran de suprimir els elements que desincentivin la participació de la mà d'obra femenina i, en consonància amb els models nacionals d'assistència, esforçar-se a donar prestació, amb vista al 2010, de serveis d'acollida, almenys, al 90% dels nens d'entre tres anys i l'edat d'escolarització obligatòria i, com a mínim, al 33% dels infants de menys de tres anys.

A Espanya, si bé l'educació infantil gairebé s'ha universalitzat entre els 3 i els 6 anys (edat en què comença l'escolaritat obligatòria), la cobertura per a un terç dels menors de 3 anys dista força de complir-se (vegeu la figura 3). L'atenció infantil preescolar es va organitzar a partir del 1990 com a educació infantil en dos cicles: el primer (0-3 anys) i el segon cicle (3-5 anys) de parvulari. Mentre que l'etapa de parvulari (3-5 anys) s'ha integrat plenament en el sistema educatiu, amb un

Figura 3

Font: elaboració pròpia amb dades de la Comissió Europea (2003) i de l'OCDE (2001).

nivell alt de finançament públic i una cobertura gairebé universal, la provisió de places finançades públicament per a menors de 3 anys és escassa i la regulació d'aquest primer cicle encara no s'ha arribat a completar.

L'anàlisi dels serveis per a la mainada de 0-3 anys i dels serveis per a les persones dependents a Catalunya revela que hi ha un desajust entre l'oferta actual, d'una banda, i les necessitats detectades o la demanda existent, d'una altra. La insuficiència de l'oferta pública propicia una lògica assistencialista, potencia el paper de les famílies en la provisió dels serveis de cures i crea, sobretot, inequitats en l'accés als serveis en detriment dels sectors econòmicament més desfavorits, però també d'una bona part de les classes mitjanes, que no disposen de prou recursos per recórrer a l'oferta privada. Un altre dels efectes d'aquesta situació és la precarietat, l'escassa professionalització i el treball submergit de les persones que presten els serveis de cures al mercat, sovint, dones immigrants extracomunitàries. En aquest escenari, la xarxa pública de serveis per a les famílies obeeix a un model basat en la cooperació pública i privada, en què l'Administració local adquireix un gran protagonisme. Tanmateix, si bé la descentralització és positiva, pot crear desigualtats territorials en absència d'una ordenació de conjunt. És per això que convindria emprendre una planificació flexible de la provisió dels serveis, amb modalitats diverses –incloent la regulació de permisos laborals–, a fi que les persones que optin per cuidar un familiar dependent no sofreixin penalitzacions (Brullet, 2002).

Tenint en compte que en el curs 2002-03 hi havia 56.091 places de guarderia (llars d'infants) per a mainada de 0-3 anys (de les quals tan sols un 38% estaven finançades públicament) i suposant es creessin aviat les noves 30.000 places públiques aprovades pel Parlament de Catalunya (Llei 5/2004, de 9 de juliol, de creació de llars d'infants de qualitat), només s'arribaria a cobrir amb finançament públic un 26% de la demanda potencial, la qual cosa representaria un 80% de cobertura. Tanmateix, i atès que últimament la natalitat està augmentant, és possible que calgués intensificar la creació de noves places.

2.4

Llicències per maternitat i per cura de fills

La creació d'un sistema flexible de llicències laborals remunerades resulta essencial en el desenvolupament

d'un sistema públic i comprensiu d'atenció infantil de caràcter modern. A fi d'avançar en el procés de conciliació de la vida laboral i familiar, cal garantir un ampli ventall de solucions diverses, flexibles i combinables en funció de la diversitat de situacions personals i familiars. Les llicències parentals constitueixen un conjunt de mesures mixtes de política laboral i familiar, amb cinc categories principals: (1) la llicència per maternitat; (2) la llicència per paternitat; (3) la llicència parental; (4) la llicència d'atenció infantil i (5) els permisos o llicències per a la cura de fills malalts.

És important procedir a un enfocament global de la problemàtica de l'atenció infantil, ja que els serveis d'educació infantil tan sols satisfan una part de les necessitats actuals. Cal oferir als pares i mares una diversitat de serveis i programes (guarderies, serveis domiciliaris, subsidis a les famílies), sense oblidar un sistema de llicències parentals remunerades i flexibles, tant per a homes com per a dones, que permetin a les famílies un ampli marge d'elecció a l'hora de desplegar les seves pròpies estratègies de conciliació. En aquest sentit, seria desitjable mobilitzar els recursos del sistema de seguretat social i propiciar el diàleg social sobre els models de suport i les alternatives que convindria preveure per a l'atenció dels menors de tres anys. Tenint en compte que en molts països europeus els serveis i les llicències d'atenció infantil s'ofereixen com a provisions públiques alternatives i complementàries, que permeten una àmplia capacitat d'elecció als seus usuaris, seria desitjable que es produís un procés de convergència en la disponibilitat de mecanismes de suport a la conciliació entre la vida laboral i familiar (Escobedo, 2002).

En els últims anys ha augmentat el nombre de permisos per maternitat respecte al total de naixements anuals. El 2002 les prestacions tramitades per la Seguretat Social en el conjunt del territori espanyol van ser equivalents al 54% del total de naixements, mentre que el 1995 –primer any del qual es disposa de dades sobre la prestació per maternitat com a contingència específica– aquesta proporció va ser tan sols d'un 31% (vegeu la figura 4). Aquest fort increment, de 23 punts de percentatge en els últims set anys, es deu a la intensitat del creixement de l'ocupació femenina, amb el consegüent major compliment dels requisits per gaudir de la prestació. D'altra banda, l'ús de les llicències per cura de fills (excedències no retribuïdes) tan sols ha passat de l'1,7% del total de

naixements l'any 1995 fins al 3,7% l'any 2000 (Comajuncosa, Escobedo, Flaquer, Laborda, Obeso, *et. al.*, 2004).

No s'han pogut obtenir dades sobre Catalunya, la qual cosa indica el poc interès que els responsables de la gestió d'aquests programes tenen a l'hora de fer públiques les dades que podrien servir per avaluar-ne l'ús i la utilitat dels beneficis que representen per als ciutadans. Tanmateix, suposem que, atesa la millor situació de l'ocupació a Catalunya en relació amb la resta d'Espanya, els percentatges d'aquestes llicències respecte al total de naixements haurien de ser una mica més elevats.

2.5

Atenció a la diversitat familiar

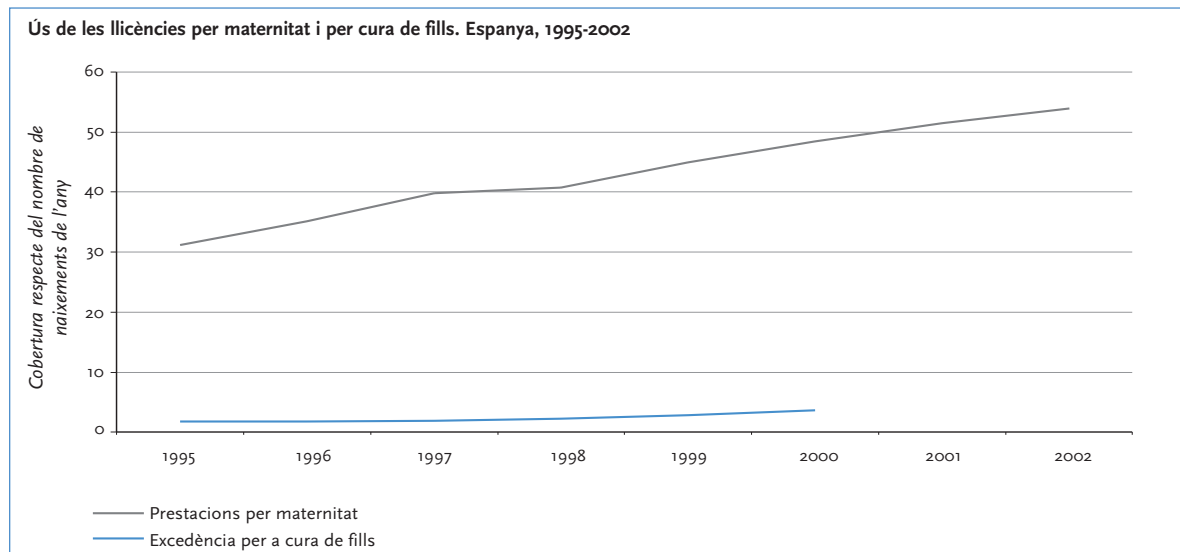
L'interès de les excedències parentals és aconseguir que la maternitat no representi necessàriament una interrupció (temporal o definitiva) de les carreres laborals de les mares, amb els consegüents perjudicis que pot portar la pèrdua de contacte amb el mercat laboral, així com una interrupció en l'històric de cotització a la Seguretat Social. Sens dubte, l'acceptació que té aquest tipus de llicència és molt diferent segons el nivell social i educatiu dels pares, però això entraria perfectament dins dels paràmetres d'un sistema d'atenció infantil dissenyat per atendre una diversitat de

situacions. Per exemple, resulta difícil que facin ús de llicències parentals de llarga durada els treballadors altament qualificats, amb un projecte de carrera professional, o els autònoms que no tenen qui els substitueixi en la seva feina.

L'experiència francesa de guarda d'infants en domicilis particulars ens pot servir, a tall d'exemple, per mostrar les alternatives de què disposen els pares d'aquest país a l'hora de decidir el tipus d'atenció que desitgen per als seus fills. A França gaudeixen de tres prestacions (*Allocation parentale d'éducation: APE; Allocation de garde d'enfant à domicile: AGED; Aide à la famille pour l'emploi d'une assistante maternelle agréée: AFEAMA*) que permeten que, donades certes condicions, la mainada de menys de sis anys siguin cuidats en domicilis particulars abans de començar l'escola obligatòria. El 19% dels nens menors de sis anys es queden a casa gràcies al benefici de l'APE, el 16% gràcies a l'AFEAMA i el 2% gràcies a l'AGED. Aquestes mesures permeten prendre excedències totals o parcials als pares o mares, crear ocupació al sector de serveis d'atenció infantil i fer aflorar treball remunerat de tipus informal prestat a l'interior de la llar.

La flexibilitat del sistema no tan sols pot tenir un valor en si perquè permet desplegar diferents estratègies als mateixos interessats: també respon a les recents transformacions de la família, que han comportat el

Figura 4

Font: elaboració pròpia amb dades del III Informe Randstad.

creixement de diverses formes de convivència i d'organització familiar. Dins d'Espanya, Catalunya és pionera en aquests canvis i és per això que cal desenvolupar mesures que tinguin present i que responguin a aquest creixement de la diversitat familiar.

2.6

Propostes d'intervenció

A les pàgines precedents s'han suggerit ja algunes recomanacions en relació amb les anàlisis plantejades sobre la situació del mercat de treball en funció del gènere. En aquest apartat, es recapitulen aquests suggeriments i es presenten propostes d'intervenció més precises per aconseguir incrementar la participació femenina al mercat de treball, fer aflorar l'ocupació submergida de caràcter informal i millorar la qualitat de l'ocupació.

- Incrementar l'oferta pública de serveis per a les famílies amb menors a càrrec (en especial, infants de 0-3 anys) i per a les llars amb persones grans dependents que necessiten atencions especials al seu domicili.
- Finançar públicament i regular una atenció i educació infantils de qualitat per als menors de tres anys, fins arribar a una cobertura del 33%, segons els objectius fixats per la Comissió Europea.
- Augmentar l'oferta de serveis d'ajuda a domicili per a persones grans fins arribar a cobrir la demanda potencial.
- Fer un seguiment de l'evolució de la desocupació femenina, intentant d'analitzar-ne les causes i reduir les elevades proporcions que manté de manera persistent respecte al masculí.
- Oferir una pluralitat d'opcions assequibles i de qualitat per tal que les famílies escullin la solució que millor s'adapti a la seva situació.
- Millorar el sistema protecció de la maternitat, eliminant incoherències legals i afavorint el descans per maternitat de les treballadores autònomes.
- Establir un sistema de llicències parentals remunerades i plenament integrades al sistema de Seguretat Social, i individualitzades, per a mares i pares. A tall d'exemple, l'aprovació d'una llicència de vuit mesos, afegida als quatre mesos del permís de maternitat, suposaria limitar en gran manera la necessitat crear places de guarderia per als nens de menys d'un any.

- Implantar un tipus de regulació similar per a les llicències per cura de familiars hospitalitzats o greument malalts. Així mateix, per als serveis a les persones dependents o amb algunes discapacitats.
- Fixar objectius i avaluacions quantitatives de les mesures de conciliació entre la vida laboral i familiar, de tal manera que les reformes legislatives es basin en la utilització d'indicadors sobre l'ús i la cobertura dels diferents programes.
- Perfeccionar, a aquest efecte, el sistema de recollida, explotació i publicació de les informacions estadístiques de la Seguretat Social o d'altres organismes, susceptibles de permetre un millor diagnòstic i avaluació de les necessitats i pautes de conciliació entre la vida laboral i familiar.

3

La pobresa infantil com un dels components del fracàs escolar

En una economia del coneixement, una de les claus de la competitivitat és la formació d'un capital humà de qualitat, aprofitant al màxim tots els talents potencials, i això depèn principalment del grau en què el sistema escolar permet que els infants rebin una educació d'acord amb un criteri d'igualtat d'oportunitats que els doti de coneixements segons les seves aptituds i capacitats. Al seu torn, això és possible en la mesura que una societat és capaç de conjurar els riscos excessius d'exclusió social, que constitueixen un dels factors que més llastra el rendiment escolar de la mainada. Tenint en compte que en les societats avançades la pobresa infantil es relaciona cada vegada més no solament amb la precarietat laboral dels pares, sinó també amb la inestabilitat conjugal, aquest apartat analitza les conseqüències del creixement de la monoparentalitat en l'extensió de l'exclusió social i, a més, del fracàs escolar.

La pobresa infantil està associada amb nombroses xacres. Hi ha un acord força clar sobre com n'és de perniciosa, de tal manera que les mesures preventives sovint es justifiquen en honor de consideracions morals. Tanmateix, també se'n pot defensar l'abolició en termes d'eficiència econòmica, de competitivitat internacional i de millora de la productivitat. És molt probable que els infants que creixen en famílies desfavorides pateixin desocupació, cobrin salaris baixos i experimentin

problemes de salut en la seva vida adulta i que, a més, lleguin aquesta escassetat d'oportunitats als seus propis fills (Vleminckx i Smeeding, 2001). Sabem, gràcies a les investigacions americanes, que la pobresa infantil es troba fortament correlacionada amb menys anys d'escolarització (dos anys menys), més criminalitat, diverses patologies psicològiques i menors ingressos quan la mainada es fa gran. És molt més probable que els infants de famílies pobres es converteixin en pares pobres més endavant i, així, reproduïxien la síndrome de la pobresa a través de les generacions.

La disminució de l'impacte directe dels pares en el desenvolupament cognitiu dels fills constitueix un element essencial de la nova economia, en què els requisits fonamentals per poder gaudir d'una vida acomodada –la qual, al seu torn, depèn de les aptituds cognitives i les qualificacions professionals obtingudes– estan assolint nivells cada vegada més alts. Això implica que les oportunitats vitals depenen de manera creixent del capital cultural, social i cognitiu que els ciutadans poden arribar a amassar al llarg de les seves vides. Tanmateix, la fase que resulta decisiva amb vista al desenvolupament posterior és la infantesa i la qüestió crucial consisteix a establir la interacció entre les inversions dels pares i de la societat en el desenvolupament dels infants (Esping-Andersen, 2002).

La pobresa infantil és una de les causes principals del fracàs escolar i un dels efectes de la seva reducció o abolició seria la millora del rendiment dels alumnes. A més de la qualitat de l'ensenyament i de l'eficiència del sistema educatiu, el rendiment escolar depèn en gran manera dels estímuls cognitius que reben els infants de l'entorn familiar. Una de les raons per les quals tenim a Catalunya elevades taxes de fracàs escolar és a causa dels baixos nivells culturals dels pares. Amb la reducció de la pobresa infantil es podrien aconseguir dos efectes amb vista a la disminució del fracàs escolar: no només es reduiria de manera efectiva la taxa de fracàs escolar de la mainada escolaritzada actualment, sinó que, en pujar el nivell cultural general, els infants de la propera generació també rebrien més estímuls.

Les persones que no acaben el graduat escolar no disposen d'una preparació adequada per entrar a l'engranatge d'una economia avançada i, per tant, un dels components de la competitivitat és la reducció de factors, com ara la pobresa infantil, que frustren els esforços d'inversió en capital humà.

En aquest sentit, hi ha dos països a emular, de dimensions semblants a les de Catalunya. Dinamarca és el país del món que més ha avançat en l'eradicació de la pobresa infantil. Les últimes dades indiquen que només un 4% dels seus infants és pobre. Un altre país a imitar és Finlàndia, amb uns resultats educatius excel·lents.³

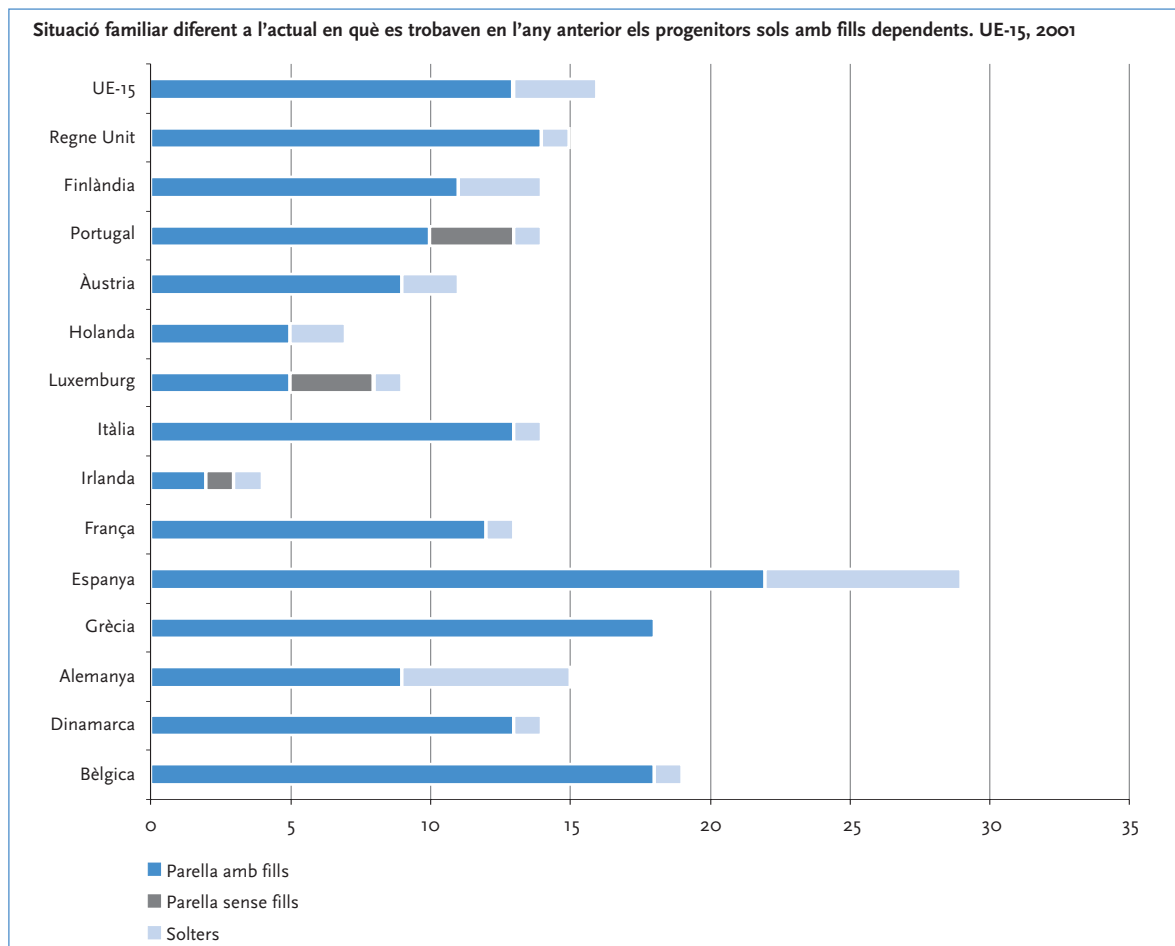
La millor recepta per combatre la pobresa és la creació d'ocupació de qualitat i la disminució de la precarietat en l'ocupació. La lluita contra l'economia submergida; la reducció de la taxa de temporalitat; l'eliminació de discriminacions al mercat de treball, com ara el diferencial entre els salaris d'homes i dones o les elevades taxes femenines de desocupació; l'establiment d'unes prestacions de desocupació dignes, i el foment de polítiques actives del mercat de treball que permetin el reciclatge àgil dels aturats constitueixen, sens dubte, les millors armes per evitar l'exclusió social. Això no obstant, i considerant que aquests aspectes ja es tracten en l'apartat sobre polítiques de mercat de treball, puc centrar-me en altres causes que, en les societats modernes avançades, es troben associades cada vegada més amb l'exclusió social.

3.1 Monoparentalitat i pobresa infantil

Un dels factors que millor expliquen l'augment de la nova pobresa és el creixement de la inestabilitat conjugal en associació amb la transició del règim familiar d'un sol sustentador al de dos sustentadors. Amb l'increment de la participació de les dones al mercat de treball, afavorit per l'aposta decidida dels governs europeus a favor de l'ocupació femenina, es normalitza el règim del doble sustentador, amb la qual cosa aquelles unitats familiars que només obtenen un salari es troben en una posició de relativa debilitat econòmica. D'altra banda, l'augment de l'activitat econòmica femenina va acompanyat d'una major inestabilitat matrimonial, un dels efectes de la qual és el creixement de les famílies monoparentals. Amb això, les famílies nombroses amb fills a càrrec, que tradicionalment havien estat relacionades amb elevats nivells de pobresa, cedeixen el pas a les famílies monoparentals, que en tenir per

3. Segons dades d'Eurostat (2000), mentre als països nòrdics els joves de 25-29 anys que no havien acabat el graduat escolar se situaven a l'entorn d'un 13%, a Espanya aquest percentatge era d'un 38,6%. Una part considerable dels excel·lents resultats educatius assolits pels països nòrdics està relacionada amb les seves baixes taxes de pobresa infantil.

Figura 5

Font: elaboració pròpia amb dades del Panel de Llars de la Unió Europea.

definició un sol sustentador es troben en una situació de pobresa relativa superior a altres llars. Si hi afegim que la gran majoria de llars monoparentals estan encapçalades per dones i que a Espanya aquestes tenen taxes d'atur, de temporalitat i de precarietat laboral superiors a les dels homes, com també uns salaris més baixos, les probabilitats que tenen de caure en la pobresa, elles i els seus fills, són molt més elevades.

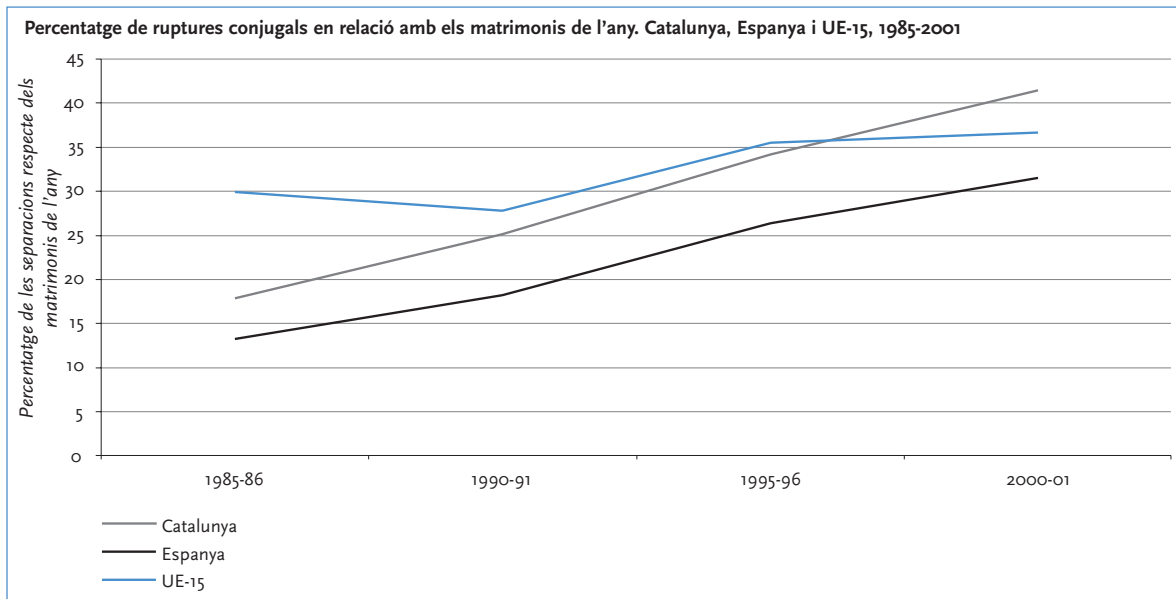
Les dades disponibles ens indiquen que l'increment de la monoparentalitat està sent molt intens al nostre país. Segons podem observar a la figura 5, Espanya és el país de la Unió Europea en el qual les situacions de monoparentalitat estan creixent més de pressa, tant les generades per ruptures matrimonials com pels

naixements de mares solteres, la qual cosa ens fa suposar que a Catalunya estan creixent igual, o fins i tot més.

D'altra banda, segons es pot observar a la figura 6 sobre l'evolució de les ruptures conjugals en relació amb els matrimonis de cada any, el creixement en els últims anys ha estat tal que Catalunya ja ha superat la mitjana europea i Espanya s'hi va apropant (mesurant la taxa de ruptura a partir del nombre de separacions respecte als matrimonis de l'any). Així, el 2001 a Catalunya les separacions judicials van representar un 41,4% dels matrimonis celebrats aquell any, davant d'un 36,6% a la Unió Europea i tan sols un 31,5% a Espanya.

També ha augmentat molt el percentatge dels naixements fora del matrimoni, de manera que aquesta

Figura 6

Font: elaboració pròpia amb dades de l'INE, IDESCAT i Eurostat.

taxa s'està aproximant a la mitjana europea. Segons les dades corresponents al 2001, gairebé un de cada quatre fills (exactament, un 22,3%) va néixer fora del matrimoni, davant d'un 19,5% al conjunt d'Espanya i un 30% al conjunt dels països de la Unió Europea.

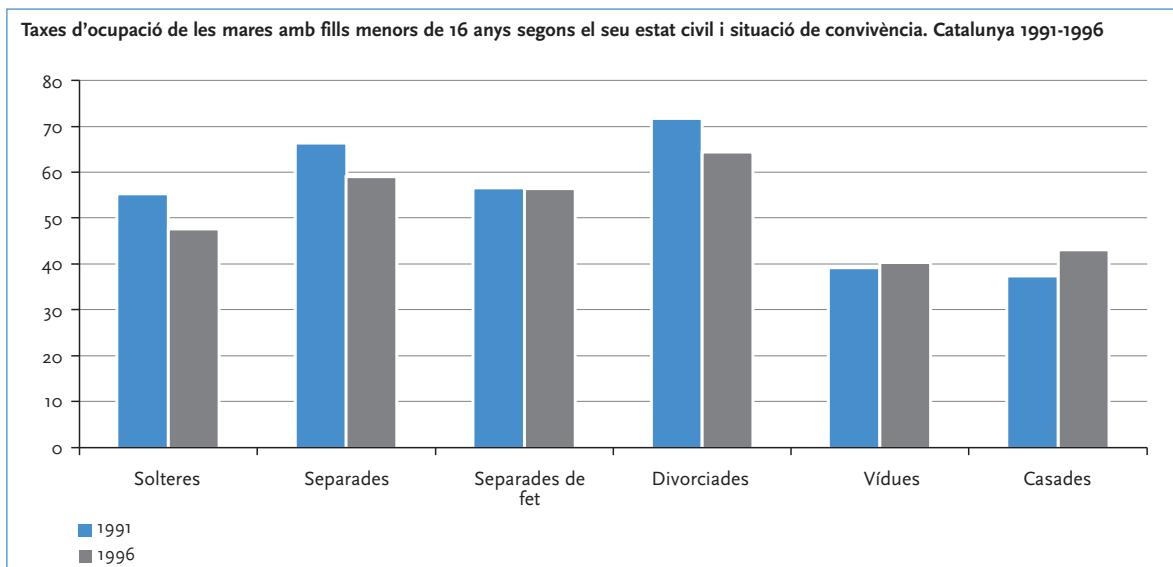
El creixement de les diferents situacions de monoparentalitat, que generen diverses necessitats d'atenció en funció de la seva forma de convivència (per exemple, no és el mateix un nucli monoparental simple, que constitueix una sola llar, que un altre que conviu amb ascendents de la persona que l'encapçala) i que reben, i cal no oblidar-ho, un tractament divers per part de les polítiques socials (per exemple, mares vídues amb fills a càrrec davant de mares divorciades o solteres), requereixen augmentar la despesa en serveis familiars, però, alhora, fer-ho d'una manera flexible per poder cobrir adequadament la varietat de possibles demandes.

La participació laboral de les mares soles amb fills a càrrec és molt elevada a Espanya (i a Catalunya) justament perquè fins ara hi ha hagut pocs programes de sosteniment de rendes i d'atenció a les necessitats d'aquest col·lectiu, però també perquè la ruptura matrimonial té un caràcter selectiu i afecta sobretot les capes mitjanes i altes i, per tant, dones amb taxes d'activitat relativament altes. No podia ser d'una altra

forma si tenim en compte que al nostre país són sobretot les dones de classe mitjana, amb elevats nivells educatius, les que estan més integrades al mercat de treball i que hi ha una correlació entre activitat econòmica i ruptura conjugal. Tanmateix, la tendència cap a la "democratització del divorci", en el sentit que la ruptura matrimonial deixi de ser un fenomen selectiu per tornar-se més interclassista, està comportant el descens de les taxes d'ocupació entre les mares soles, en contrast amb la tendència majoritària de les mares casades (vegeu la figura 7). Si aquesta tendència s'arribés a confirmar, podria donar lloc a una situació de baixa ocupació d'aquelles dones amb fills a càrrec seu que més ho necessiten, en absència d'un segon sustentador, semblant a la problemàtica britànica, caracteritzada per majors taxes d'activitat entre les mares casades que no pas entre les que viuen soles.

Per què està creixent la ruptura matrimonial a Catalunya i a altres parts d'Espanya? En primer lloc, per causes socioeconòmiques. El treball remunerat de les dones els aporta una major autonomia econòmica i això els dona la clau de la ruptura en el cas d'una relació insatisfactòria. El fet que a Catalunya els nivells d'ocupació siguin més elevats que a la resta d'Espanya explica que aquí les taxes de ruptura siguin també més elevades.

Figura 7

Font: elaboració pròpia amb dades de l'IDESCAT.

En segon lloc, i en associació amb el fenomen anterior, es dona un procés de democratització de la ruptura. La separació i el divorci deixen de ser un fenomen selectiu en termes de classe (com fins fa poc) i es democratitzen, en el sentit que l'accés a la ruptura tendeix ésser semblant en tots els sectors socials.

A més, és molt possible que pròximament s'incrementin les taxes de ruptura a causa d'altres factors. Així, la liberalització del divorci que proposa el PSOE (en el sentit d'agilitar-lo eliminant algunes de les restriccions actuals, com ara el compàs d'espera entre separació i divorci) probablement facilitarà els tràmits, farà aflorar moltes situacions de fet i farà pujar les taxes registrades de divorci.⁴

D'altra banda, com ja hem dit, l'augment de l'activitat econòmica femenina, que és en si un fenomen desitjable relacionat tant amb la prosperitat nacional com amb la de les famílies, afavoreix també la tendència a majors taxes de ruptura. Si s'assolís la meta proposada pel Consell Europeu de Lisboa (2000) d'incrementar la taxa d'ocupació femenina fins al 60%, probablement la

inestabilitat conjugal creixeria, especialment als països del sud d'Europa on l'ocupació femenina té més marge per créixer.

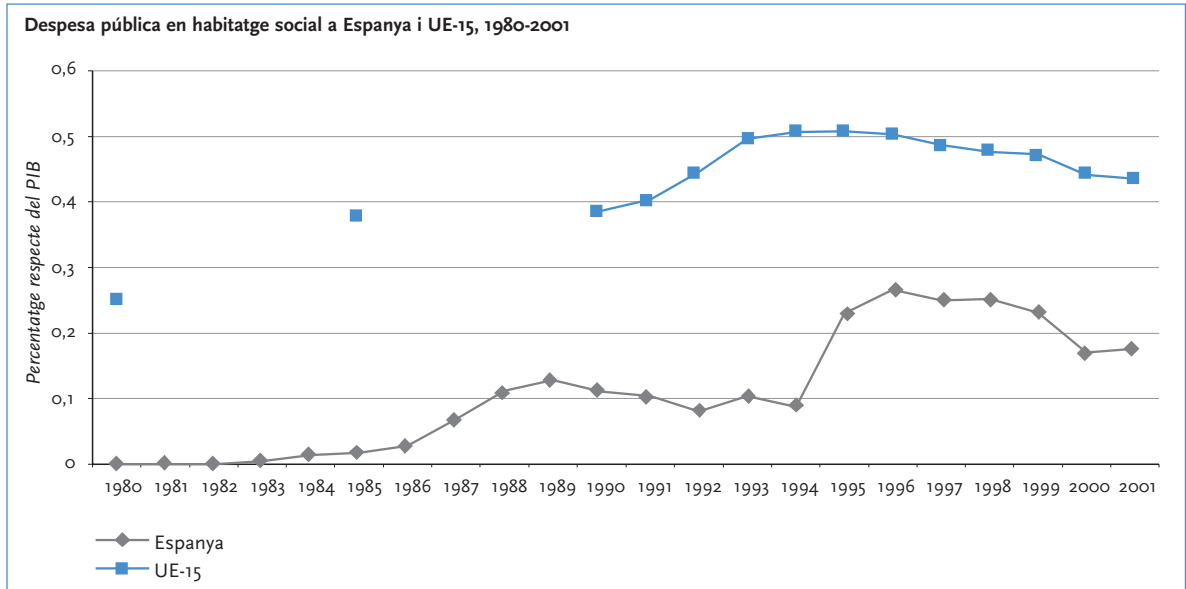
Les conseqüències d'aquesta situació de creixent inestabilitat conjugal apunten en la direcció d'un augment del risc de pobresa infantil. Si en les societats europees de fa cinquanta anys la pobresa monetària estava associada amb les persones grans, ara són les famílies amb fills a càrrec seu les que corren més perill d'exclusió social. En especial, les famílies monoparentals (a més de les nombroses o de les d'un sol sustentador) són les que afronten més riscos de pobresa.

Un estudi recent ha estimat que a Catalunya hi ha uns 105.000 menors de 16 anys pobres, cosa que representa un 11% de la població catalana infantil. Aquests infants resideixen en 60.000 llars, on conviuen unes 260.000 persones. Més de la meitat viuen en llars que es podrien enquadrar en la pobresa extrema. La pobresa de tres quartes parts de les llars pobres catalanes és independent del cicle econòmic i té arrels estructurals.

Una part de la pobresa infantil es concentra en famílies monoparentals. Es tracta d'un 44.000 llars i representen el 15% del total. A més, la despesa equivalent de les llars encapçalades per un progenitor sol tendeix a ser més baixa que la mitjana de les llars pobres. Un tret destacat d'aquest tipus de llars és que la

4. L'Avantprojecte de llei, aprovat pel Consell de Ministres amb data 17 de setembre de 2004, modifica les condicions per a la separació i el divorci, de tal manera que n'hi haurà prou que un dels dos cònjuges no desitgi la continuació del matrimoni perquè pugui presentar demanda de divorci, sense que el demandat pugui oposar-se a la petició per motius materials i sense que el jutge pugui rebutjar-la, com no sigui per motius processals.

Figura 8

Font: elaboració pròpia amb dades de l'IDESCAT.

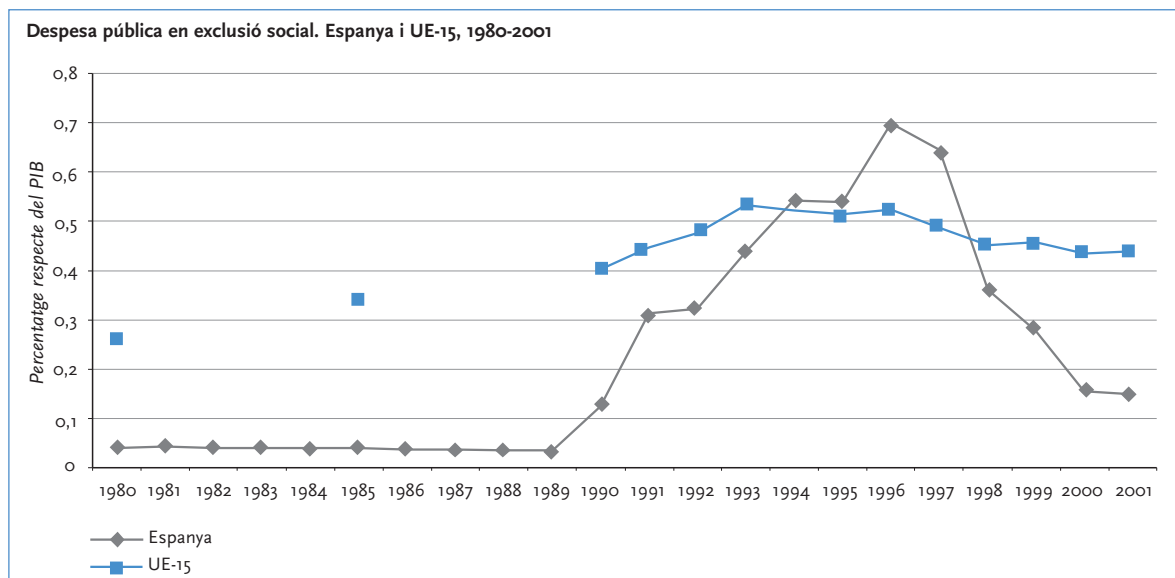
pobresa infantil tendeix a ser més rigorosa que la mitjana de cada tipus de llar. A més, si la llar està encapçalada per una dona, el consum equivalent se situa en un 83% del que tenen les encapçalades per dones al conjunt de les famílies pobres (Oliver Alonso, ed., 2001). En un estudi posterior, fet amb una metodologia diferent, Mercader també va constatar que les famílies monoparentals amb menors a càrrec se presenten a Catalunya un risc elevat de pobresa monetària i uns nivells de privació per sobre de la mitjana (Mercader, ed. 2004).

És prou sabut que un dels problemes més apressants és l'accés a l'habitatge, no només perquè darrerament n'ha augmentat molt el cost, sinó, sobretot, per l'absència d'alternatives en forma d'habitatge social de lloguer, com hi ha a molts països amb estats de benestar més desenvolupats. La figura 8 sobre la despesa pública en matèria d'habitatge ens mostra la distància que ens allunya de les tendències majoritàries europees. Per assolir la mitjana europea s'hauria de dedicar, almenys, el doble de recursos a programes d'habitatge social (la qual cosa representaria reduir les desgravacions fiscals per a l'adquisició de l'habitatge, que, segons alguns experts, constitueix un dels factors del seu encariment).

Igualment, seria convenient incrementar la despesa en programes per combatre l'exclusió social, despesa que sota l'administració del Partit Popular va experimentar un important retrocés, després d'haver superat la mitjana europea durant els últims governs del PSOE (vegeu la figura 9).

En una conferència sobre Beveridge pronunciada a Toynbee Hall al març de 1999, Tony Blair es va comprometre a eliminar la pobresa infantil en els pròxims vint anys (Bradshaw, 2000). Segons Blair, un de cada tres nens britànics viu en la pobresa. Els infants pobres tenen dues i probabilitats mitja més de no aprovar el graduat escolar. Les noies d'entorns desfavorits tenen deu vegades més probabilitats de quedar embarassades quan són adolescents que no pas les de les famílies acomodades. Els nens pobres són més proclius a fer campana; a ser exclosos de l'escola; a tenir problemes amb la policia; a viure en un barri marginal; a procedir d'una família d'una minoria ètnica, i a ser educats per un sol progenitor (Blair, 1999). Si bé el Regne Unit és una de les nacions de la Unió Europea amb majors taxes de pobresa infantil, un altre dels països en què la pobresa infantil registra unes elevades cotes és Espanya, malgrat que al nostre país aquest tema encara no forma part de l'agenda política.

Figura 9

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE.

És possible, i factible, l'eradicació de la pobresa infantil? Simulacions fetes per Esping-Andersen mostren que, si bé els costos de la pobresa infantil són molt alts, els costos de la seva eradicació serien força modestos. Si l'objectiu és eliminar la pobresa de les famílies amb nens, l'estratègia basada en la provisió de serveis resulta clarament més costosa (i també menys eficaç) que no pas l'estratègia basada en les transferències monetàries, però és important tenir present que ambdues són interdependents. Espanya resulta un excel·lent exemple il·lustratiu, ja que combina unes taxes de pobresa infantil força elevades amb una baixa taxa d'ocupació femenina i amb un sistema de suport econòmic a les famílies molt poc desenvolupat. Per tant, a l'hora de fer comparacions representaria el pitjor cas extrem. Els càlculs amb simulacions per mitjà d'anàlisis de regressió indiquen que, en el cas d'Espanya, l'ocupació de les mares reduiria, però no eliminaria, la pobresa. Si totes les mares treballessin, la pobresa infantil arribaria a caure entre un 3% i un 4%. Una altra estratègia seria augmentar les transferències monetàries fins a assolir el nivell necessari perquè totes les famílies amb nens se situessin per sobre de la línia de pobresa. Segons Esping-Andersen, el cost afegit d'aquesta mesura

representaria tan sols el 0,16% del PIB (Esping-Andersen, 2002: 60).⁵

3.2

Com eliminar o reduir la pobresa infantil a Catalunya?

A més del fet d'establir condicions que permetin crear ocupació de qualitat, qüestions que ja s'han tractat en l'àmbit del mercat de treball, les mesures per assolir aquest objectiu d'eliminar o reduir la pobresa infantil a Catalunya es xifren en unes transferències monetàries suficients perquè totes les llars amb nens a càrrec tinguin uns nivells econòmics mínims. Per a això, no es tracta de proposar noves mesures, sinó tan sols el desplegament d'algunes que ja han estat anunciades pels partits al Govern o fins i tot aprovades ja per llei. Em referiré només a dues de les més importants: l'assignació de prestacions econòmiques universals per a tots els fills menors a càrrec i la creació d'un fons de garantia per cobrir l'impagament de les pensions alimentàries i/o compensatòries dels excònjuges. Ambdues mesures

5. Per tant, en el cas de Catalunya, en el supòsit que aquestes simulacions (fetes amb dades del principi dels anys noranta) fossin correctes, utilitzant la magnitud del PIB català corresponent al 2003 el cost de la mesura representaria uns 200 milions d'euros.

estan recollides en la nova Llei 18/2003, de 4 de juliol, de suport a les famílies, aprovada l'any passat pel Parlament de Catalunya sota el Govern de Convergència i Unió i que va entrar en vigor al començament del 2004.

Un dels grans avenços de l'esmentada Llei és la instauració d'una prestació econòmica de caràcter universal per menor a càrrec (article 10). Es tracta d'una prestació econòmica anual, de pagament únic, atorgada amb independència dels ingressos familiars, per als menors a càrrec de menys de tres anys d'edat o, en el cas de les famílies nombroses (definides segons la legislació vigent, és a dir la nova Llei 40/2003, de 18 de novembre, de protecció a les famílies nombroses), per als de menys de sis anys. En el cas de les famílies monoparentals, aquesta prestació es pot incrementar i prorrogar en funció dels ingressos. Les prestacions per a famílies amb menors de menys de tres anys es van concedir per primera vegada l'any 2000, però des del 2003 han adoptat un caràcter universal. Recentment, la Conselleria de Benestar i Família del nou Govern tripartit ha fixat la quantia d'aquesta prestació en 550 euros per menor, amb una millora en el cas de les famílies nombroses i de les monoparentals (625 euros per a menors de menys de sis anys) (Ordre BEF/55/2004, de 9 de març, publicada al DOGC núm. 4090-12/03/2004). Per a això, el Govern de la Generalitat ha habilitat una partida inicial de 50,6 milions d'euros, crèdit ampliable segons la normativa vigent.

Desgraciadament, la prestació econòmica de caràcter universal per fill a càrrec menor de tres anys constitueix una de les escasses prestacions que a la Llei catalana de suport a les famílies es configuren com a drets no subjectes a disponibilitats pressupostàries. Estendre aquesta prestació universal a tots els menors de 18 anys dependrà de la voluntat política dels governs de torn, en funció dels recursos financers existents.

Tanmateix, al programa electoral del Partit dels Socialistes de Catalunya es van anunciar mesures de prestacions econòmiques directes i universals molt més ambiciosos i dràstiques:

- Assignar a cada família, per a cada fill/a a càrrec menor de 18 anys, 600 euros anuals (50 euros al mes per fill/a) amb la possibilitat de capitalitzar-ho en tres anys.

- Incrementar aquesta prestació econòmica per a fills/es a càrrec en un 25% per a les famílies monoparentals i per a les famílies amb pocs recursos econòmics i en un 50% per a famílies amb fills discapacitats al seu càrrec.
- Atorgar una prestació econòmica universal de 300 euros per naixement o adopció.

Igualment, al Pacte del Tinell (14-12-2003) llegim que cal "garantir ajuts econòmics i millorar la fiscalitat per a les famílies amb fills a càrrec o amb persones dependents al seu càrrec, en especial respecte a aquells col·lectius que per motiu de les seves característiques necessiten un suport addicional: famílies nombroses, monoparentals, amb persones dependents a càrrec, acollida, adopció...".

Per donar una idea de l'envergadura financera d'aquests compromisos, he estimat el cost aproximat d'aquestes mesures per a l'erari públic:

- Dotar pressupostàriament la prestació universal directa per al tram 4-18 anys:
  - > Segons proposta PSC (600 euros anuals): 528 milions d'euros.
  - > Segons actual normativa Govern Generalitat 0-3 (550 euros anuals): 484 milions d'euros.
- Mesura PSC prestació econòmica universal de 300 euros per naixement o adopció: 22 milions d'euros.

El problema és que la quantia d'aquestes prestacions econòmiques, malgrat el seu considerable cost per a les arques públiques, és clarament insuficient per assolir l'objectiu d'eliminar la pobresa infantil. L'única manera que aquestes mesures fossin assumibles políticament i sostenibles en el context actual seria a base d'eliminar les desgravacions fiscals per fills descendents solters. Aquestes deduccions, que en la Llei vigent de l'IRPF fan disminuir la progressivitat de l'impost en ésser aplicades sobre la base imposable i no pas sobre la quota líquida, beneficien sobretot les famílies amb més fills i nivells de renda més elevats i, per tant, no tenen res a veure amb el combat contra la pobresa infantil sinó amb la millora del benestar de les famílies de les classes més acomodades.

Una altra novetat digna de menció en la Llei catalana de suport a les famílies és l'establiment d'un fons de garantia per cobrir l'impagament de les pensions alimentàries i/o compensatòries (article 44). Aquest

fons s'hauria d'usar quan hi hagués constatació judicial de l'incompliment del deure de satisfer-les i aquest incompliment comportés una situació de precarietat econòmica amb risc d'exclusió social, d'acord amb els límits i les condicions que es fixin per reglament. La prestació no hauria de superar, en cap cas, l'equivalent al salari mínim interprofessional més el 30% d'aquest per a cada membre de la família, o el salari mínim interprofessional més el 60% si es tracta d'una persona en situació de dependència. Una vegada satisfeta la prestació, l'Administració ja s'encarregaria de demandar al progenitor que hagués eludit la seva obligació de pagar la pensió, a fi de recuperar la bestreta. La posada en marxa d'aquesta mesura tindria el valor afegit de contribuir a reduir violència de gènere, ja que moltes de les agressions contra les dones es produeixen amb motiu dels conflictes relacionats amb la separació. El fet que les pensions fossin anticipades per l'Administració representaria eliminar ocasions de conflicte.⁶

Aquest fons tampoc no té dotació pressupostària, encara que el Departament de Benestar i Família ja n'està estudiant la implementació. Resulta difícil estimar el cost que podria tenir aquesta mesura, ja que hi ha poques dades fiables sobre l'impagament de les pensions, però, en tot cas, en el supòsit que l'Administració aconseguís recuperar les quantitats avançades, podria ser força reduït.

Una altra proposta alternativa interessant (o complementària) a l'anterior seria l'estudi d'implantar a Catalunya una prestació semblant a la que hi ha a França des del 1976, denominada *Allocation de Parent Isolé* (API). Es consideren progenitors sols les persones solteres, viudes, divorciades, separades, tant de dret com de fet, o que hagin sofert abandó de família i que, per tant, hagin de criar sols un fill menor de 18 anys o bé es tracti d'una dona soltera encinta. La característica més rellevant de l'API, que va ser creada el 1976, consisteix a intentar garantir als progenitors sols un nivell de recursos que els permeti, en un espai de temps limitat, que pot anar d'un any a tres anys i mig segons l'edat dels seus fills, enfrontar-se a les conseqüències materials del "fet" generador de la seva situació, ja sigui una defunció, una separació, un divorci o un abandonament. El nombre de beneficiaris del subsidi ha augmentat ràpidament en els últims anys, de tal manera que en l'actualitat la seva taxa

de cobertura assoleix aproximadament un 10% del total de famílies monoparentals.

Es tracta d'una prestació sota condició de recursos (la mitjana dels ingressos mensuals dels tres últims mesos ha de ser inferior a 530 euros en el cas d'una dona encinta, suma que augmenta 177 euros per fill a càrrec). L'API es pot percebre fins que el fill a càrrec tingui tres anys o durant dotze mesos consecutius si la mainada tenen més de tres anys i el progenitor presenta la sol·licitud en els sis mesos següents a partir del moment en què assumeix sol la cura d'un fill. La quantia de la prestació depèn del nombre de fills a càrrec i es calcula a partir de la diferència entre l'import màxim de l'API i el total dels ingressos (530,39 euros per mes en el cas d'una dona encinta; 707,19 euros per un fill a càrrec, més 176,80 euros per fill suplementari a càrrec).

A Catalunya ja hi ha des del 1990 una renda mínima d'inserció (Programa interdepartamental de la renda mínima d'inserció, PIRMI), una iniciativa de la Generalitat de Catalunya per ajudar totes aquelles persones o famílies que no disposen de prou recursos per atendre a les seves necessitats més bàsiques, a fi de preparar-les per a la seva inserció social i/o laboral. Una part important dels destinataris del PIRMI des de la seva creació són les famílies monoparentals, que representen un 34% del total de llars beneficiades i que acullen el 57% dels fills a càrrec. Les famílies monoparentals que reben la renda mínima d'inserció estan encapçalades per dones en un 98%.

Atenent, doncs, a la probable aprovació de les noves prestacions en estudi (prestacions universals familiars per fill a càrrec, eliminació de les desgravacions fiscals, fons de garantia per cobrir l'impagament de pensions alimentàries) i inspirant-se en experiències com l'API francesa, segurament seria convenient reestructurar el PIRMI creant, potser, una nova línia dins del programa que atengués la problemàtica específica de les famílies monoparentals.

4 Mesures per incrementar l'eficiència i la productivitat de l'estat de benestar

En aquest apartat figuren una sèrie de mesures genèriques que podrien contribuir a reduir la despesa en serveis socials i augmentar l'eficiència i la productivitat de l'estat de benestar. Es tracta, bàsicament, de tres línies de treball diferents:

6. Segons un estudi recent realitzat per l'Institut de la Dona, el 46% de les dones mortes en el decurs de l'any 2004 víctimes de la violència de gènere havia trencat amb la seva parella o bé estava en tràmit de separació (el País, dimarts 27 de juliol de 2004, pàg. 24).

► **Remoure aquells obstacles en el finançament de la despesa social que puguin impedir la natalitat empresarial**

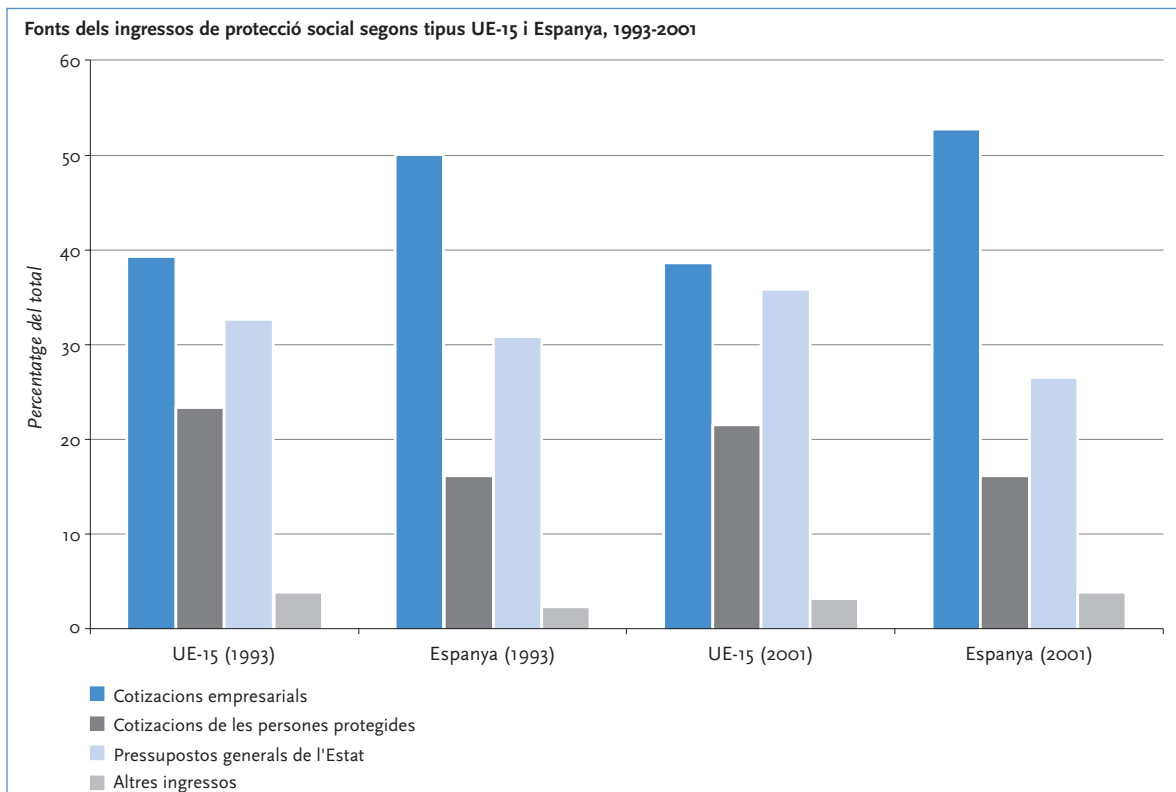
Espanya és el país de la Unió Europea en què les cotitzacions empresarials a la Seguretat Social representen la font de finançament més important de la despesa social. Aquesta estructura del finançament de la despesa dificulta el naixement de noves empreses i no afavoreix la creació d'ocupació.

L'herència del paternalisme franquista encara pesa massa en el finançament de la despesa social. Segons es pot observar a la figura 10, mentre l'any 2001 a Espanya les cotitzacions empresarials representaven el 53% del finançament de la despesa social, a la Unió Europea tan sols representava el 39% com a mitjana. Això suposa una participació menor dels ingressos procedents dels pressupostos generals de l'Estat (un 28% a Espanya davant del 36% a la UE-15), així com un esforç també inferior de les

persones protegides per contribuir a la seva pròpia protecció (un 16% a Espanya davant del 22% en la UE-15). Aquestes disparitats han anat augmentant en els últims anys, malgrat que en el Pacte de Toledo (aprovat el 1995), en el qual es van fer una sèrie de propostes per racionalitzar el sistema de seguretat social, es recomanava reduir les cotitzacions socials com un element dinamitzador de l'ocupació, com també separar i clarificar les fonts de finançament, de manera que la cobertura de les prestacions de naturalesa contributiva depengués bàsicament de les cotitzacions socials, mentre que el finançament de les prestacions no contributives i universals (sanitat i serveis socials, entre d'altres) es fes exclusivament amb càrrec als pressupostos generals de l'Estat. S'ha de tenir en compte que en el moment de l'aprovació del Pacte de Toledo un 15% del finançament de la sanitat provenia dels pressupostos de la Seguretat Social.

Aquesta estructura de finançament de la despesa social sembla estar relacionada amb la dificultat per a la creació de noves empreses. És cert que Espanya se situa

Figura 10

Font: elaboració pròpia amb dades d'Eurostat.

per sobre de la mitjana de la Unió Europea quant al naixement de noves empreses, si bé també s'hi produeix una major destrucció d'unitats productives. Així, entre els anys 1995 i 2000, segons dades de l'Observatori Europeu de les PIME, la taxa de natalitat de les empreses espanyoles va ser d'un 13,3%, davant l'11,1% de la Unió Europea. Aquesta elevada taxa de creació d'empreses, però, es contraresta amb una elevada mortalitat, també ostensiblement per sobre de la mitjana de la UE, cosa que significa que la creació neta d'empreses és menor a Espanya que a la UE: 1,9% davant d'un 3,0%.

A més, aquest tipus de finançament de la despesa social resulta poc equitatiu en termes socials perquè els empresaris paguen no pas en funció dels seus beneficis sinó del nombre i la categoria professional de les persones protegides i perquè la pràctica totalitat de les empreses cotitzants són pimes (el 99,87% de les 2.813.120 empreses que conformen el cens, excloses l'agricultura i la pesca).⁷

► **Promoure un millor disseny i avaluació de les polítiques socials**

Una segona línia d'actuació consistiria a avançar cap a una cultura del sector públic que promogué un millor disseny i avaluació de les polítiques socials. Desgraciadament, a Espanya (i Catalunya no és cap excepció) encara s'aproven plans de política social sense que prèviament s'hagi fet un diagnòstic adequat de la situació sobre la qual han d'incidir, una clarificació dels objectius a assolir, una definició dels calendaris i programes que serien necessaris per aconseguir aquests objectius i, sobretot, sense que s'hagi acordat un sistema de seguiment que permeti avaluar regularment el compliment dels esmentats objectius. Moltes vegades succeeix això perquè, sovint, la proposta de mesures respon a raons electoralistes, perquè la seva implementació és el resultat de la transposició de directrius de la Unió Europea sense que s'hagi produït una demanda social prèvia o, amb molta freqüència, perquè l'absència de dades no permet fer un disseny i una avaluació seriosos. En aquest context, cobren sentit les recomanacions fetes en matèria d'investigació social que figuren a l'apartat

6. Sense disposar de bones enquestes sobre la situació social, ni de dades sobre l'ús de les prestacions i serveis, no és possible fer un diagnòstic de la situació ni una avaluació de les polítiques socials. Si no es disposa d'un bon sistema d'indicadors sobre la situació no és possible fer un seguiment de les polítiques socials i del seu impacte sobre el compliment dels objectius proposats. Per exemple, en el supòsit que disposéssim d'un bon pla per eradicar la pobresa infantil, però no tinguéssim els instruments per mesurar fins a quin punt la possible disminució de la pobresa és un efecte d'aquest pla o fins a quin punt la seva acció produeix una reducció corresponent del fracàs escolar, la seva utilitat seria força limitada.

Així doncs, el fet de publicar regularment dades sobre la utilització dels programes que permetin conèixer el perfil dels beneficiaris de les prestacions o usuaris dels serveis i assegurar que els investigadors puguin accedir sense dificultat a les bases de dades de les administracions públiques –com en el cas del programari basat en el codi font obert (*open source*)– constitueixen procediments que garanteixen una millor qualitat de les polítiques socials i un major rendiment del sistema.

► **Reforma administrativa i modernització tecnològica que contribueixin a una millor racionalització de l'estat de benestar i dels serveis socials**

Una tercera línia de treball consistiria a estudiar procediments que permetessin agilitar la gestió administrativa, millorant així l'eficiència del sistema i incrementant-ne la productivitat.

En aquest sentit, és important portar una comptabilitat que permeti desglossar, per a cada programa, el cost de la gestió administrativa de les polítiques socials dels beneficis pròpiament dits que comporten. En principi, no sembla que el conjunt del sistema espanyol de protecció social sigui més ineficient que altres. Així, les últimes dades publicades per Eurostat ens indiquen que els costos d'administració del nostre sistema de protecció social són inferiors als de la mitjana de la Unió Europea (2,2% del total a Espanya davant del 3,3% a la UE-15).

Tanmateix, per avaluar justament el rendiment del nostre sistema serien necessaris altres indicadors que no sempre estan disponibles. Per exemple, estan

7. Tanmateix, un 52% de les pimes no tenen assalariats i un 60,3% són persones físiques (dades del Directori Central d'Empreses DIRCE, 2003, segons l'exploració específica de l'INE feta per a la Direcció General de Política de la PIME).

inclosos entre els beneficiaris d'un determinat programa tots aquells que es troben sota un determinat nivell de pobresa? Referent a això, sembla pertinent replantejar el debat en curs sobre la universalitat davant la selectivitat de les prestacions. Així, en el cas de les prestacions universals per fill a càrrec, a la gran majoria de països europeus s'ha imposat el criteri de la universalitat, no només perquè la seva gestió administrativa és més barata i senzilla davant la molesta comprovació de recursos, sinó perquè la inclusió com a beneficiaris de tots els menors de 18 anys permet alleugerir més fàcilment situacions de necessitat de vegades difícils de detectar. Es tracta d'una qüestió semblant a la que es planteja en el viu debat actual sobre la renda bàsica de ciutadania (vegeu <http://www.nodo50.org/redrentabasica/eventos/congresobien3>).

5

Polítiques socials per pal·liar els efectes de la deslocalització

Com ja s'ha manifestat en l'informe de síntesi, en una economia oberta i competitiva els processos de deslocalització constitueixen fenòmens normals, contra els quals res o poc s'hi pot fer. És més, aquelles empreses que no aconsegueixin adaptar-se a les noves condicions de globalització dels mercats estan condemnades a desaparèixer a curt o a mitjà termini. Una altra cosa són les respostes que es poden donar des de les administracions a alguns dels efectes que provoquen les deslocalitzacions sobre la cohesió territorial, intentant reduir-ne els costos humans i socials en la mesura que es pugui. La regla d'or de les polítiques per pal·liar els efectes de la deslocalització hauria de ser trencar amb la cultura de subvencionar empreses amb una baixa productivitat que no han sabut introduir les innovacions tecnològiques i/o organitzatives pertinents, però mantenir i estimular aquelles subvencions que vagin lligades a projectes empresarials d'innovació i desenvolupament.

En aquest document es plantegen bàsicament quatre línies d'actuació: afavorir projectes de renovació del teixit empresarial, intensificar les polítiques actives de mercat de treball, incrementar les prestacions econòmiques d'inserció i fomentar la mobilitat sobre el territori.

► Afavorir projectes de renovació del teixit empresarial

- Potenciar el Centre d'Innovació i Desenvolupament Empresarial (CIDEM), del Departament de Treball i Indústria, donant suport i assessorament als emprenedors de la zona afectada, fomentant l'autoocupació dels treballadors en atur i oferint serveis i infraestructures a les empreses ja existents per millorar la seva competitivitat, facilitant-los l'accés a xarxes de cooperació empresarial i incentivant-les perquè incrementin l'escala de les seves operacions.
- Intentar traslladar l'experiència de Barcelona Activa a altres zones del territori de Catalunya.
- Procurar involucrar les autoritats locals de les zones afectades en els projectes de renovació del teixit empresarial, estimulant la seva coresponsabilitat i buscant la seva complicitat en la generació de nous projectes.

► Intensificar les polítiques actives de mercat de treball

La despesa a Espanya pel que fa a polítiques actives de mercat de treball és d'un 0,8 del PIB, a l'entorn de la mitjana de la Unió Europea (OCDE, 2001).

Fóra important que el Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC) concedís una atenció preferent a les ciutats o comarques catalanes que estan experimentant, o han experimentat, processos de deslocalització. No tenen gaire sentit les accions de reciclatge en si. Les polítiques actives de formació haurien d'anar lligades a projectes empresarials. Actualment, la Generalitat disposa de vuit centres d'innovació i formació ocupacional (CIFO). El nombre d'aquests centres –encarregats de la formació ocupacional destinada al reciclatge de treballadors, tant aturats com en actiu– hauria d'augmentar, procurant que les zones afectades per la deslocalització estiguin degudament cobertes i intensificant les seves accions formatives de caràcter innovador.

► Incrementar les prestacions econòmiques dels aturats a la recerca d'inserció laboral

Explorar la possibilitat d'incrementar els subsidis de transició al mercat de treball buscant la inserció laboral dels treballadors en atur. La prestació per desocupació (protecció de nivell contributiu) o el subsidi per desocupació (protecció de nivell assistencial) són les prestacions de l'INEM que, en general, permeten el

manteniment de les rendes dels treballadors que han d'afrontar una contingència de desocupació. Un dels avantatges del sistema espanyol és que possibilita l'autoocupació mitjançant la capitalització de la prestació per desocupació. Tanmateix, les esmentades prestacions no són sempre suficients per atendre les necessitats dels treballadors en atur. Aquests, de vegades, no compleixen amb els requisits de cotització previstos en la legislació o bé no troben ocupació després de percebre la prestació i/o el subsidi corresponents.

És per això que s'han dissenyat unes prestacions addicionals que poden resultar molt útils davant dels problemes generats per la deslocalització d'empreses. Es tracta del Programa de renda activa d'inserció per a aturats amb necessitats econòmiques especials i dificultats per trobar feina (INEM, creat el 2003) i el PIRMI (Programa interdepartamental de la renda mínima d'inserció, Generalitat de Catalunya, creat el 1990) (per a més informació, vegeu l'apartat 3.2). Poden ser beneficiaris del programa estatal de renda activa d'inserció els treballadors aturats amb una edat compresa entre els 45 i els 65 anys, que no tinguin rendes i no tinguin dret a les prestacions o subsidis per desocupació. Aquesta renda activa d'inserció és compatible amb la percepció de beques i ajuts vinculats al Pla nacional de formació i inserció professional, amb el treball autònom o per compte propi i amb el treball per compte d'altri a temps parcial; en aquest cas, es dedueix de l'import de la renda la part proporcional al temps treballat. Es tracta, doncs, d'una prestació semblant al *Working Families Tax Credit* del Regne Unit, que permet complementar els ingressos de feines precàries a temps parcial o amb salaris baixos.

La segona prestació a tenir en compte per afrontar els efectes socials de les deslocalitzacions és el PIRMI català, la dotació pressupostària del qual es podria incrementar, si calgués, a fi d'atendre les necessitats bàsiques dels aturats. La finalitat de la renda mínima d'inserció és coordinar les accions destinades a ajudar les persones que no disposen dels mitjans econòmics suficients i preparar-les per a la seva inserció o reinserció social i laboral. Per a això s'elabora un pla individual d'inserció que comprèn accions de prestació de serveis socials, prestacions econòmiques i suport personal per a la integració social i laboral.

► Fomentar la mobilitat sobre el territori

Una quarta línia d'actuació davant dels processos de deslocalització podria ser el foment de la mobilitat sobre el territori, tant en el sentit de crear les condicions per agilitar els desplaçaments per via dels mitjans de transport, com en el sentit d'incentivar la mobilitat residencial. Atès que el primer aspecte competeix a l'àmbit de les infraestructures, dedicaré aquestes notes especialment a la mobilitat residencial o geogràfica.

El 37,5% dels ciutadans europeus han canviat de residència, almenys, una vegada en els últims deu anys. Es tracta d'una taxa de mobilitat del 7,3% anual, la meitat de l'americana. Els ciutadans dels països del Nord d'Europa canvien de residència amb més freqüència que no pas els del Sud, incloent-hi Irlanda. Espanya no és dels països amb menys mobilitat residencial. Amb un percentatge del 32,2%, se situa després d'Itàlia, Portugal, Irlanda, Grècia i Àustria. Tanmateix, se situa per sobre de la mitjana europea, entre els qui s'han mudat de casa una sola vegada i també entre els qui s'han mudat dins del mateix poble o ciutat (Eurostat, 2002).

En tot cas, sembla que un dels factors de l'escassa mobilitat residencial és el grau de "familiarisme", entès com el protagonisme de les famílies a l'hora de garantir els seus propis nivells de benestar en absència de la provisió de prestacions i serveis per part de l'estat de benestar. En aquest sentit, els serveis a les famílies (serveis de proximitat) es configuren com un sector clau per incrementar la mobilitat residencial (vegeu l'apartat 2.2).

Un altre dels factors que condicionen la mobilitat geogràfica és l'escassa oferta de l'habitatge de lloguer, tant privat com social. A Espanya, quatre de cada cinc llars viuen en habitatges de propietat, la qual cosa ens situa en 20 punts de percentatge per sobre de la mitjana europea (Eurostat). L'obsessió per l'habitatge de propietat ha estat fomentada en els últims anys per l'absència d'alternatives i, sobretot, per les desgravacions fiscals per la compra o rehabilitació d'un habitatge, en consonància amb un model de creixement econòmic basat en la construcció. Incrementar l'oferta d'habitatges de lloguer podria contribuir, doncs, a afavorir la mobilitat residencial.

6 Recomanacions sobre investigació en polítiques socials

Un dels requisits per poder dissenyar i avaluar instruments que ens permetin avançar cap una societat més cohesionada i una economia més competitiva és disposar de les fonts estadístiques d'informació adequades. Atès que a Catalunya i Espanya tenim força deficiències en aquest apartat, em permeto afegir una sèrie de recomanacions sobre això.

1. A Catalunya no disposem d'enquestes públiques que ens permetin fer un seguiment de la situació social. Si bé l'enquesta sobre les condicions de vida i hàbits de la població de la Regió de Barcelona va representar un gran avenç en el seu moment, en l'actualitat necessitaríem una enquesta de panel que cobris el conjunt del territori català. El Panel de desigualtats socials a Catalunya (PaD), realitzat per l'Observatori de les Desigualtats Socials a Catalunya (ODESC), un projecte privat impulsat per la Fundació Jaume Bofill, podria representar un important instrument si se'n garantís la continuïtat del finançament amb fons públics. Tanmateix, un país que es preï no pot deixar en mans privades instruments que són essencials per al seu govern. Idealment, hauria de ser l'Idescat l'encarregat d'assumir la producció d'informacions estadístiques que puguin servir per a la construcció d'indicadors bàsics en matèria del disseny i avaluació de les polítiques socials.
2. L'Idescat calcula ja per a Catalunya les dades sobre despesa social segons els criteris d'Eurostat (Sistema SEPROS), però seria convenient que també ho fes partint dels criteris de l'OCDE, ja que aquest sistema és molt més avançat i complet.
3. Tant la Seguretat Social com el Ministeri d'Hisenda són molt parcs a l'hora de publicar i facilitar dades sobre polítiques socials i fiscalitat i ho fan a partir d'uns criteris d'explotació i tabulació que, sovint, són molt poc útils per als investigadors. És important que aquestes institucions deixin de practicar una política informativa opaca i que facilitin als investigadors microdades dels contribuents a Hisenda o dels cotitzants i usuaris del sistema de Seguretat Social que permetin fer anàlisis avançades sobre la distribució de la renda i l'ús que es fa de les prestacions socials.

4. En aquest sentit, podria resultar summament útil la proposta de crear un fons d'investigació, amb càrrec als fons de la Seguretat Social, integrat dins del sistema d'investigació d'R+D (d'una manera similar al Fons d'investigació sanitària), amb la finalitat de finançar projectes d'investigació sobre el diagnòstic i l'avaluació de les polítiques socials.

7 Referències bibliogràfiques

- BLAIR, T. (1999). Beveridge Revisited: A Welfare State for the 21 st Century'. A: R. Walker (ed.). *Ending Child Poverty: Popular Welfare for the 21 st Century?* Bristol: The Policy Press. pàg. 7-18.
- BRULLET, C. (2002). Les polítiques de conciliació de la vida professional i la vida familiar: El cas dels serveis de suport a es famílies'. A: L. Flaquer (ed.) *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- BRULLET, C. i S. PARELLA (2001). "Polítiques de serveis a les famílies: Residualitat pública en un context cultural familiarista". A: R. Gomà i J. Subirats (eds.) *Govern i polítiques públiques a Catalunya (1980-2000). Vol I: Autonomia i benestar*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona/Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, pàg. 221-243.
- CAPRILE, Maria i ESCOBEDO, Anna (2003). Overcoming barriers to equal pay in Spain: Monitoring gender mainstreaming'. A Magnusson, Lars; Mosesdottir, Lilja & Serrano, Amparo (eds.) (2003). *Equal Pay and Gender Mainstreaming in the European Employment Strategy*. Brussel·les: European Trade Union Institute (pàg. 199-246).
- COMAJUNCOSA, J., A. ESCOBEDO, L. FLAQUER, A. LABORDA, C. OBESO, et. al. (2004). *Informe Randstad. Calidad del trabajo en la Europa de los Quince: Las políticas de conciliación*. Esade. Instituto de Estudios Laborals. Vegeu-ne un resum a: [Http://webs.uvigo.es/ccoo/pdf/estudios_randstad_2004_conciliacion.pdf](http://webs.uvigo.es/ccoo/pdf/estudios_randstad_2004_conciliacion.pdf).

- CONSEJO ECONÓMICO y SOCIAL (2003). *Segundo informe sobre la situación de las mujeres en la realidad sociolaboral española*. Madrid: Consejo Económico y Social.
- DANIEL, Audrey (2003). "Les bénéficiaires de l'APE, de l'AGED et de l'AFEAMA". *Études et résultats*. Núm. 217. Febrer. París: Direction de la recherche, des études, de l'évaluation et des statistiques.
- ESCOBEDO, Anna (1999). "Work-family arrangements in Spain". A: Anneke van Doorne-Huiskes, Laura den Dulk and Joop Schippers (eds.) *Work-Family arrangements in Europe. The role of employers*. Thesis Publishers Amsterdam.
- ESCOBEDO, Anna (2000). "Doing Cross-national Research on Parental Leave". A: Deven, Fred i Moss, Peter (eds.) *Parental Leave: Progress or Pitfall? Policy and Research Issues in Europe*. The Hague/Brussels: NIDI/CBGS Publications.
- ESCOBEDO, Anna (2001). "The Spanish Case". A: Behning, Ute; Serrano, Amparot (eds.) *Gender Mainstreaming in the European Employment Strategy*. Brussel·les: European Trade Union Institute, pàg. 251-281.
- ESCOBEDO, Anna (2002). "Las licencias parentales y la atención infantil de los menores de 3 años como ejemplo de las nuevas tendencias de política social europea". A: L. Flaquer (ed.) *Políticas familiares en la Unión Europea*. Barcelona: ICPS. pàg. 133-171.
- ESPING-ANDERSEN, G. (2000). *Fundamentos sociales de las economías postindustriales*. Barcelona: Ariel.
- ESPING-ANDERSEN, G. (2002). "A Child-Centred Social Investment Strategy". A: G. Esping-Andersen et al. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press. pàg. 26-67.
- ESPING-ANDERSEN, G. i M. REGINI (eds.) (2000). *Why Deregulate Labour Markets?* Oxford: Oxford University Press.
- EUROPEAN COMMISSION (2000). *Presidency Conclusions*. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000.
- EUROSTAT (2002). *The Social Situation in the European Union*.
- FLAQUER, L. (2000). *Las políticas familiares en una perspectiva comparada*. Barcelona: Fundació "La Caixa".
- Flaquer, L. (2004). Llei de suport a es famílies: Una oportunitat perduda? ' *InDret*. Working Paper de Dret Català Núm: 12. <http://www.indret.com>
- FLAQUER, L. i C. BRULLET (1999). "Política familiar a Catalunya: Una primera aproximació". A: V. Navarro et al. *Les desigualtats socials a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània. pàg. 75-191.
- FLAQUER, Lluís (2000). *Las políticas familiares en una perspectiva comparada*. Barcelona: Fundació "La Caixa".
- FLAQUER, LLUÍS (ed.) (2002a). *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- FLAQUER, Lluís (ed.) (2002 b). *Políticas familiares en la Unión Europea*. Barcelona: ICPS.http://www.estudios.lacaixa.comunicacions.com/webes/estudis.nsf/wurl/pfeshomecos_esp
- IMSERSO (2002). *Las personas mayores en Espanya. Informe 2002*.
- JEYNES, W. (2002). *Divorce, Family Structure and the Academic Success of Children*. New York, London, Oxford: The Haworth Press.
- KOISTINEN, Pertti i SENGENBERGER, Werner (eds) (2002). *Labour Flexibility: A Factor of Economic and Social Performance of Finland in the 1900 s*. Tampere: Tampere University Press.
- MERCADER, M. (ed.) (2004). *La pobresa a Catalunya. Informe 2003*. Barcelona: Fundació Un Sol Món-Caixa de Catalunya.
- NAVARRO, V. (2003). *L'estat de benestar a Catalunya*. Working Paper.
- NAVARRO, V. i A. QUIROGA (2003). *La protección social en España y su desconvergencia con la Unión Europea*.

Informe preparat per al Seminari “La convergència social de España con la Unió Europea”. Universitat Internacional Menéndez i Pelayo, Santander, 1-5 de Setembre, 2003.

OECD (2001). *Balancing Work and Family Life: Helping Parents into Paid Employment*. OECD Employment Outlook.

OECD (2002). *Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life*. Austràlia, Denmark and the Netherlands. Volume 1. www.sourceoecd.org

OECD (2003) *Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life*. Àustria, Ireland and Japan. Volume 2. www.sourceoecd.org

OLIVER ALONSO, J. (ed.) (2001). *La pobresa a Catalunya. Informe 2001*. Barcelona: Fundació Un Sol Món-Caixa de Catalunya.

VLEMINGKX, K. i T. M. SMEEDING (eds.) (2001). *Child Well-Being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations: What Do We Know?* Bristol: The Policy Press.